

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Mandeism i Sverige

En antik religion söker sin identitet i ett västerländskt samhälle

Mattias Berggren

2011

Examensarbete, kandidatnivå, 15 hp
Religionsvetenskap
Religionsvetenskap med inriktning mot kultur och identitet C

Handledare: Per-Olof Åkerdahl
Examinator: Peder Thalén

Abstract

From being an exotic small religion that has existed at a fading presence in southern Iraq and Iran mandeism has moved to the West and Sweden. As more and more Mandaean encounter a new culture and a new society in Sweden it affects not only them as individuals but also their religion mandeism. In this essay, I have begun to examine how Mandaean think about their identity and religion. I have taken my starting point in a broad theoretical discussion of identity, religion and secularisation. Mandeism is a gnostic religion that probably has its roots in today's Israel / Palestine and sees John the Baptist as the last prophet. Baptism is the Mandaean most important ritual and Mandaean also have several sacred writings, in which the Ginza is considered the one that has most authority. The clergy is important for the performance of rituals and communication of religious knowledge, today there are only about thirty priests left in the global community and these are spread from Sweden to Australia.

Among the Mandaean who answered my questions, the most are relatively secular, only a few see themselves as religious. But they all feel that their Mandaean identity is important, baptism, ceremonies, family, and the Mandaean community is important as factors to keep their Mandaean identity alive. Several Mandaean in Sweden is experiencing a difficulty to practice their religion in a traditional way due to the cold climate that makes it difficult to perform baptism, the lack of priests and mandi (temple where baptisms can be performed). These factors along with the meeting with a secular Western society and that it has gone from being a relatively geographically cohesive group to be scattered all over the world have led to increased secularisation. This has led to a debate within the Mandaean community how to meet the new situation, such as how to relate to the Mandaean who marries non Mandaean, which previously had not been accepted and is very rare even today.

Keywords: Mandeism, Mandaean, Gnosticism, Identity, Culture, Secularisation, Irak, Iran, Sweden, Baptism, Religion, Sweden,

1. Inledning	4
1.1 Syfte	4
1.2 Frågeställningar	4
2. Metod	5
2.1 Litteraturstudie – Källkritik	5
2.2 Den filosofiska grunden	5
2.3 Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden	7
3. Teori	9
3.1 Kultur	9
3.2 Identitet och religion	10
3.3 Sekularisering	13
4. Tidigare forskning	15
5. Gnosticism	18
6. Mandeismen	20
6.1 Mandeisk världsbild	20
6.2 Heliga skrifter	20
6.3 Ritualer	22
6.3.1 Dop	22
6.3.2 Begravning och riter för de dödas själar	24
6.4 Högtider	25
6.5 Prästerskapet	27
6.6 Religiös status	28
7. Mandéernas historia	29
7.1 Mötet med väst	30
7.2 Situationen i dagens Irak	31
7.3 Mandeismen i Sverige	32
8. Analys av undersökningen angående mandeismen och identitet	33
8.1 Kultur och identitet	34
8.2 Högtider och ritualer	35
8.3 Delaktighet och kommunikation	35
8.4 Sekularisering	36
9. Sammanfattning	38
10. Käll- och litteraturförteckning	39

1. Inledning

Från 1800-talet och fram till 1980-talet var mandeismen en väldigt exotisk religion. En religion som hade överlevt och visserligen blivit påverkad av både judendom, kristendom, zoroastrism och islam men fortfarande höll kvar vid sitt gnostiska ursprung och av många kallades för den sista gnostiska religionen. Inom den religionsvetenskapliga och antropologiska forskningen fanns det ett visst intresse av att studera mandeismen mest som något exotiskt, en liten folkspillra i södra Irak med en egen religion med antika rötter. Då kunde nog ingen tro att det skulle bli en levande religion i Sverige. Under de senaste decennierna har förföljelsen av mandéer intensifierats i framförallt Irak men även till viss del också i Iran och lett till att folkgruppen mandéer och med den religionen mandeism har tvingats iväg och idag befinner sig i en diasporasituation. Den mandeiska befolkningen är idag utspridd i Jordanien, Syrien, Holland, USA, Danmark, Australien och Sverige. Sverige är idag ett av de länder som har den största mandeiska befolkningen. Detta ställer givetvis mandeismen inför ett antal utmaningar när det gäller religionens framtid och utveckling. Genom årtusenden har religionen som sagt levt sida vid sida med andra religioner men nu är det en delvis ny situation som den ställs inför. Sverige är en relativt sekulariserat land men också ett land där det råder stor religionsfrihet, detta har redan påverkat de mandéer som bor i Sverige och kommer förmodligen göra så än mer i framtiden. Men även det svenska naturgeografiska klimatet påverkar mandeismen och ställer den inför nya utmaningar då dopet som är så centralt för den religiösa praktiken ska utföras i fritt, rinnande vatten. Något som av naturliga skäl är svårt att genomföra året runt i Sverige.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att göra en översiktlig genomgång av mandeismen och hur mandéer i Sverige ser på sin identitet och religion. Eftersom det finns väldigt lite skrivet om mandeismen på svenska så har jag valt att ha med en ganska grundläggande genomgång av själva mandeismen. Detta kapitel kan givetvis läsas separat om man endast är intresserad av det.

1.2 Frågeställningar

- Är den mandeiska identiteten viktig för mandéer som lever i Sverige?
- Vilka möjligheter har mandéer att utöva sin religion i Sverige?
- Leder livet i Sverige till en ökad sekularisering bland mandéer?

2 Metod

Då forskningen om mandéer är väldigt knapp och om mandéer i Sverige är i stort sett obefintlig anser jag att fenomenologin erbjuder en bra metod för att göra en första kartläggning av hur mandéer i Sverige uppfattar sig själva och sin kultur och religion. Men innan jag gav mig i kast med att göra någon form av undersökning var jag tvungen att sätta mig in i ämnet. Det finns nästan ingenting skrivet om mandeismen i Sverige och internationellt en handfull böcker som är skrivna på 2000-talet.

2.1 Litteraturstudie – Källkritik

Ett problem när det gäller den mandeiska litteraturen är att det mesta är skrivet av ickemandéer, vilket gör att man bara får ett utifrånperspektiv. Den enda bok som är skriven av en mandé som jag har hittat är Khaders bok. Men även han har till stora delar ett utifrånperspektiv då han har lämnat den mandeiska religionen och numera är evangeliskt kristen, hans bok är till stora delar en apologetisk skrift för kristendomen gentemot mandeismen, jag har därför endast använt den fakta om religionen som han tar upp. Det som finns skrivet av mandéer själva är lite hemsidor och Internetartiklar vilka har varit svåra att bedöma källkritiskt, jag har endast använt en nätkälla som är skriven av en mandeisk präst för att ge exempel på den inommandeiska debatt som pågår.

Det har varit särskilt problematiskt att hitta bra och utförliga skriftliga källor om mandeismens riter och ritualer. De mest utförliga beskrivningarna kommer från Ethel Drower som skrevs på 1930-talet och Eric Segelberg som skrev om det mandeiska dopet på 1950-talet. Jorunn Buckley tar upp en del om dopet och andra ritualer men hon går tillbaka mycket på Drowers studier. Det största källkritiska problemet är att de mest utförliga källorna är väldigt gamla och det finns väldigt lite skrivet om mandeismens riter och ritualer i modern form. I kapitlet ”Tidigare forskning” tar jag upp lite om de böcker jag har läst om mandeismen.

2.2 Den filosofiska grunden till fenomenologin¹

Amedo Giorgis anses vara grundare av fenomenologi som humanvetenskaplig metod och han har sin grund i Edmund Husserls och Maurice Merleau-Pontys fenomenologiska filosofi. Husserl hade ambitionen att genom sitt filosofiska projekt lägga grunden för en så exakt vetenskap som möjligt och menade att all kunskap har sin utgångspunkt i vårt medvetande. För att tillämpa den vetenskapliga metoden blir det därför nödvändigt att förstå innebörden av några centrala begrepp inom den fenomenologiska filosofin.

¹Robinson, Englander, (2007), *Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden*.

Mening och Innebörd

Husserl bygger sin filosofi på idén att det är medvetandet som genom sin riktning (intentionaliteten) ger oss kunskap om olika fenomen utifrån hur de framställs för vårt medvetande. Genom denna intentionalitet får vi tillgång till de olika fenomen som vi sedan kan beskriva utifrån den innebörd eller mening som de har för vårt medvetande.

Fenomenologin erbjuder även att som metod undersöka mänskliga fenomen som känslor, erfarenhet, tankar och drömmar. Husserl skiljer på real- och irrealobjekt, där realobjekt existerar i tid och rum som fysiska objekt medan irrealobjekt inte existerar i tid och rum men likväl kan presentera sig för vårt medvetande i form av tex minnen.

Reduktionen

Ett viktigt särdrag gentemot andra metoder är den fenomenologiska reduktionen som innebär två saker:

- 1) Att man intar en kritisk reflekterande attityd genom att min egna antaganden, fördomar, tidigare kunskap etc om det fenomen jag studerar sätt inom parentes.
- 2) Att jag inte hävdar att något existerar utan att man talar om hur något presenteras. Man gör med andra ord inga existentiella påståenden. Starka känslor beskrivs tex inte som något som faktiskt existerar i tid och rum utan hur det presenteras för mig genom mina data.

Beskrivning

Fenomenologin är till sin natur beskrivande vilket betyder att man använder sig av språket för att tydliggöra ett fenomenets natur som det presenteras för mig. Beskrivning ska med andra ord inte innehålla förklarande, tolkande eller hypotetiska inslag. Beskrivningen får inte bli en konstruktion utan ska ligga så nära fenomenet som möjligt vilket är den fenomenologiska reduktionens förtjänst. Genom att förhålla sig kritiskt, reflekterande till mina egna undviker jag att gå utöver mina egna data. Det som beskrivningen syftar till är att nå fram till själva kärnan eller essensen hos det givna fenomenet. Det vill säga de väsentliga aspekter som utgör själva fenomenet och som inte kan uteslutas eller varieras utan att fenomenet förändras eller förvanskas.

2.3 Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden

När man som forskare står i begrepp att genomföra en fenomenologisk studie är det viktigt att man i förhand har formulerat vilket fenomen det är som man tänker studera för att sedan kunna samla in data som tillåter en fenomenologisk analys.

Datainsamling

Urvalsprocessen och den efterföljande datainsamlingen är av stor betydelse då kvaliteten på insamlad data är avgörande för om det är möjligt att uppnå några generaliserbara resultat. Vanligtvis sker datainsamlingen med hjälp av djupintervjuer men kan även bestå av observationer som sedan dokumenteras. Enligt Petra Robinson och Magnus Elander brukar tre djupintervjuer vara tillräckligt för att nå ett resultat som kan generaliseras men det kan givetvis utökas till fler om man anser att detta är nödvändigt, det beror ofta på det undersökta fenomenets natur.² Jag har dock inte använt mig av djupintervjuer utan har skickat ut ett frågeformulär till personer som är med i någon mandeisk förening på Facebook. I detta första steg om mandeismen i Sverige ville jag hellre ha ett brett dataunderlag än att gå in på djupet. Jag anser att dessa formulär har gett mig en första glimt in i den svenskmandeiska världen men det är dock en mångfacetterad bild som träder fram och ger exempel på de olika perspektiv som finns bland mandéer i Sverige. Det säger dock inget om hur vanligt eller ovanligt dessa perspektiv är, utan det ger bara ett underlag för att de finns.

Av de som svarade på enkäten var tre män mellan 17 och 31 år. Sex var kvinnor mellan 18 och 43 år. En av personerna var född i Sverige, en har nyligen flyttat till Sverige efter många år i Danmark och övriga har bott i Sverige mellan 8 och 20 år. Två av personerna går på gymnasiet och av de övriga är det en som inte har en eftergymnasial utbildning.

Dataanalys

Genom hela analysarbetet måste man använda sig av den fenomenologiska reduktionen samt inta det vetenskapliga perspektiv utifrån vilket man genomför sin undersökning. Det vetenskapliga perspektivet är nödvändigt då man omöjligt kan få med alla perspektiv i en undersökning. Själva analysarbetet är genomarbetat med följande steg:

Steg 1. Analysarbetet inleddes med att man har läst igenom de transkriberade svaren på frågeformulären för skapa sig en känsla för helheten. Genomläsningen har fått tagit tid då

²Robinson, Englander, (2007), *Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden*.

intervjumaterialet är rikt och varierande, det har även krävt flera omläsningar.

Steg 2. I nästa steg sker har jag delat in hela textmaterialet i så kallade meningsenheter. Syftet med denna indelning är att göra intervjumaterialet mer hanterbart. Indelningen av meningsenheter har skett när jag har märkt av en förändring eller övergång i textens innebörd.

Steg 3. I nästa steg har jag förtydligat det innehåll som presenterar sig i del olika meningsenheterna, detta sker med hjälp av språket och det vetenskapliga perspektivet. Jag har nått fram till själva innebörden i varje meningsenhet genom imaginära variationer.

Steg 4. I analysens sista steg har jag använt mig även här av imaginära variationer för att nå fram till fenomenets generella struktur. Det är genom att först meningsenheternas inbördes relationer som jag kan beskriva själva strukturen på mitt fenomen. Analysen slutar alltså inte med att jag beskriver de olika konstituenterna utan jag måste även förstå deras relation till varandra och på så vis utgör själva fenomenet. För att nå denna förståelse krävs det att man pendlar mellan helheten och delarna i datamaterialet. När jag gör min beskrivning måste jag därmed även ta hänsyn till om jag har utelämnat någon del av min data.

Steg 5. Här gör jag en sammanfattande presentation av min data för att få det mer tillgängligt för läsaren.

Steg 6. Som avslutning utför jag en analyserande diskussion där jag jämför mitt material med den teoretiska ram jag har gått igenom i teorikapitlet och den tidigare forskningen som jag har presenterat.

3. Teori

Min teoretiska utgångspunkt är identitetsbegreppet men jag kommer ha ett relativt brett angreppssätt på det, främst kommer jag använda mig av ett religionssociologiskt perspektiv. Det sociologiska perspektivet kommer främst in då grupperspektivet är viktigt för att se hur religionen påverkar och påverkas av gruppen och de individer som ingår i gruppen och därmed deras identitet.

3.1 Kultur

Kulturer (och religion som en del av dessa) kan analyseras på åtminstone tre nivåer, samhällsnivån där kulturen ses som ett socialt system uppbyggt av en rad komponenter som är ömsesidigt beroende som värden, normer, språk, traditioner, religion etc. Gruppnivån, hur en gruppkultur gestaltar sig inom en grupp där man har någon slags vi känsla och någon form av avgränsning mot "de andra". Den tredje nivån är individnivån där människan som kulturvarelse studeras, hur kulturen påverkar individens självidentitet och därmed hur kulturen görs sig påmind även subtilt och psykologiskt.³

På ett mer abstrakt plan kan man även se kulturer som ett socialt system omgivet av en gräns. Ibland är gränsen fysisk eller geografisk. Gränsen kan även vara uttalad men ändå fungera avgränsande, det kan vara i form av normer och koder. Oavsett vilken form av gräns så har den ofta en symbolisk karaktär. Ett socialt system hanterar gränsöverskridande på olika sätt, det kan röra sig om sanktioner, utestängande eller negativa omdömen. Gränsen bidrar till en kollektiv identitet inom gruppen men även för de som befinner sig utanför gruppen. Det bidrar även till socialpsykologiska och psykologiska funktioner i kulturen. För individer kan kulturen ge en upplevelse av trygghet och identitet samt ge svar på olika existentiella frågor. Kulturen består också av ett antal raster som tex värden, normer, värderingar, människosyn, myter, texter, vanor, sociala regler, språk, riter, ceremonier, syn på livet och döden, natursyn etc.⁴

Det är inte bara gränsdragningen som är viktig för en grupp och dess medlemmars identitet, det handlar även om individens förhållande till gruppen och gruppens interna uppbyggnad. Den interna sammanhållningen inom en grupp byggs upp av banden inom gruppen som stärks av de anknytningar mellan olika medlemmar, anknytningarna sker till priset av en viss grad av åtagande för gruppens intressen. Det kan också handla om gruppens förväntningar på individen. Delaktigheten, vilket innebär att människor engagerar sig i de aktiviteter som gruppen arrangerar, i religiösa sammanhang handlar det ofta om riter och ceremonier men även tids- och penningmässigt

³Stier, Jonas (2004), s 28

⁴Ibid, s 66

engagemang kan vara viktigt. Både åtagande och delaktighet förutsätter någon slags lojalitet och övertygelse hos medlemmarna. Gruppens gränser, interna struktur och sammanhållning ger medlemmarna en förstärkt upplevelse av att tillhöra ett kollektiv, det vill säga en identitet. I kulturella eller etniska grupper kan identiteten springa ur föreställningen om ett gemensamt ursprung eller nationell stolthet.⁵

För gruppens interna uppbyggnad är kommunikationen inom gruppen viktig. Både karaktären av och inflytandet över kommunikationen är starkt kopplad till den roll- och maktstruktur som råder i gruppen. Vem i gruppen är det som har makt att utöva inflytande och hur är den makten fördelad? Ledarskapet kommer här in och är viktigt för att uppsätta mål, värna om mål och värderingar med ledarskapet medföljer oftast någon form av status och makt. Sen finns det stora skillnader på vad som anses vara ett gott ledarskap och ledarstil.⁶

För en religiös eller etnisk grupp som har fått lämna sin geografiska ursprungsplats och sedan spritt sig kan begreppet diaspora vara aktuellt. Diaspora kommer från grekiskan och betyder just spridning. Mest omskriven är den judiska diasporan som är en påtvingad diaspora, dvs spridningen framställs som ganska mörk och brutal. Robin Cohn preciserar fem olika former av diaspora, offer-, arbets-, handel-, imperie- och kulturdiaspora. Gränserna är givetvis flytande, människor som befinner sig i en offerdiaspora kan även ägna sig åt handel och eller kultur men det går att upptäcka gemensamma drag som kännetecknar de olika typerna av diaspora.⁷

3.2 Identitet och religion

För många människor är religionen en viktig del av ens egen identitet, religionen fyller en viktig del i identitetsskapandet. Genom religionen ges människor svar på frågor av existentiell och etisk art. Religionen är för de flesta nära sammankopplad med kultur, etnicitet och moraliska uppfattningar. Liksom kulturen så ger religionen människor en stark känsla av sammanhållning både mellan människor men även mellan människor och det omgivande samhället.⁸

Utifrån en kunskaps sociologisk synvinkel så rymmer den socialt konstruerade verkligheten mängder med roller och med dessa följer också många olika identifikationsmöjligheter. Hans Mol menar att den gemensamma tolkningen av verkligheten är en förutsättning för social identitet. Det övergripande symbolsystemet som finns inom en grupp representerar en nödvändig länk till den

⁵Stier, Jonas (2004), s 97

⁶Ibid, s 101

⁷Borgström, M & Goldstein-Kyaga, K. (2006), s. 93

⁸Stier, Jonas (2003), s. 71

personliga identiteten. I ett sådant övergripande symbolsystem så ges även livets gränssituationer som tex döden en legitimering.⁹

En av sociologins klassiker George Herbert Mead diskuterar gester som tecken och symbolisk kommunikation. När gester och symboler fylls med en mening kan man tala om en signifikant symbol. Mead menar att människan blir människa i social interaktion eller när det reflexiva medvetandet ser självet som ett objekt. Ett socialt spel uppstår där de andras hållning är organiserade till ett slags helhet som kontrollerar individens respons, detta kallar Mead för ”de generaliserade andra” den sociala kontrollen ska säkra en social stabilitet. Kontrollen är dock inte fullständig utan individen har alltid ett visst utrymme för spontant handlande.¹⁰

Talcott Parson hävdade att människors handlingar motiveras och vägleds av den mening som man känner i den yttre världen. Agerandet och interaktionen sker inom ett symboliskt universum där varje handling får mening både för aktören men även för andra. Parson uppger tre faktorer som måste uppfyllas för att ett socialt system ska överleva, strukturella villkor, förändringsvillkor och funktionella villkor. När det kommer till religion menar Parson att den har flera funktioner, hjälper till att hantera oförutsägbarhet, hjälper individer att leva med osäkerhet tex genom riter. Dessutom ger religionen mening och förklaring till sådant som lidande och ondska.¹¹

En sociolog som utvecklar ritualbegreppet är Erving Goffman som menar att ritualer intensifierar gemensamma känslor och stärker därmed sammanhållningen mellan de som deltar. Goffman tolkar inte heller roller som något deterministiskt utan anser att det är något som man kan gå in och ut ur för att uppnå något. Goffman menar att vi alltid är något mer än den roll vi spelar i ett visst sammanhang, vi har ett allsidigt ego och förmår framhäva eller dämpa olika sidor hos oss själva för att skapa ett gynnsamt intryck hos andra. Vi visar en sak *front stage* och kan visa något annat *back stage*.¹²

Peter Berger och Thomas Luckmann har vid en analys av det moderna samhället kommit fram till att vår tids pluralism och seksualisering har bidragit till en meningskris. De menar här att mellanliggande institutioner i samhället som tex frivilligorganisationer eller religiösa organisationer kan förmedla mellan individer och samhället i stort. Berger menar att religionen har ändrat betydelse i det moderna samhället och har förlorat sin trovärdighetsstruktur och flyttas från den

⁹Geels, Wikström (2006), s.77

¹⁰Furseth, Repstad (2005), s. 62

¹¹Ibid, s. 65

¹²Ibid, s. 78

offentliga till den privata sfären.¹³

I Pierre Bourdieus religionssociologi analyseras religionen utifrån makt där det gemensamma, symboliska agerandet som äger rum i det religiösa fältet är ett resultat av existerande religiösa intressen, det kan tex handla om en individ eller en grupp existens. Bourdieu framhåller även maktförhållandet mellan präster, profeter och lekmän inom en religion, där prästerna för en slags tävlan om lekmännens intresse.¹⁴

Manuel Castells definierar identitet som det som är människors källa till mening och erfarenhet, den process där mening skapas på grund av kulturella attribut eller av dessa besläktade uppsättningar och att dessa får prioritet framför andra källor till mening. För en individ eller ett kollektiv kan det finnas många olika identiteter. Vilket ger upphov till slitningar och motsägelser i mindre eller större uträkning i både jagrepresentationen och i det sociala handlandet. Castells anser att identiteten måste skiljas från det traditionella rollbegreppet då roller definieras enligt normer som struktureras av institutioner och organisationer i samhället. Identitet är däremot som en källa till mening för och av aktörerna själva, de formas av en urskiljningsprocess. Även om en identitet härstammar från en institution så blir den enligt Castell en identitet först när de sociala aktörerna internaliserar dem och konstruerar en mening kring dem. Castells skiljer på tre former av upphov till identitetsuppbyggnad som förekommer i ett sammanhang av maktrelationer. 1) *Legitimerande identitet*. Vilken är införd av samhällets dominerande institutioner för att utvidga och rationalisera deras dominans. 2) *Motståndsidentitet*. Skapas av aktörer som befinner sig i en förtryckt situation av makten och bygger en motstånds- och överlevnadsstrategi utifrån principer som skiljer sig från samhällets institutioner. 3) *Projektidentitet*. När sociala aktörer bygger en ny identitet för att omdefiniera sin position i samhället gör man det på basis av det kulturella material som finns tillgängligt. Tex feminismens utmaning av patriarkatet.¹⁵

En annan sociolog som intresserat sig för identitet är Anthony Giddens som i sin bok om självidentitet från 1991 diskuterar sambandet mellan det moderna livet och individen. Han menar att individen existerar inom en struktur men också är en självständig aktör som måste skapa sin självidentitet. Identiteten är inte given utan det formas och tillägnas genom livet och ett förhandlat och reflexivt användande av de resurser som livet har att ge. Ett element i detta är att aktualisera självet, forma sig själv till det man vill vara. Självet har blivit ett alltmer individuellt projekt som man själv är ansvarig för att forma, detta kan både innebära en stor frihet och kännas som något

¹³Furseth, Repstad (2005), s. 82

¹⁴Ibid, s. 86

¹⁵Castells, Manuel (1998), s. 20-22

svårt. Det kan leda till ångest över att bestämma över sitt eget verkliga jag eller sin egen sanna identitet. Giddens för även in begreppen tillit och risk i sin religionsanalys, han skiljer på hur dessa ser ut i förmoderna och moderna samhällen. Där det i traditionella samhällen finns religiösa kosmologier och rituell praxis som har med tillit att göra. I det moderna samhället passar inte religionen in på ett genomgripande sätt i livet, där vi sätter vår tillit till vetenskapen.¹⁶

Religion och livsåskådning kan bli centralt på minst tre olika sätt även för de kulturer som vid första anblicken inte framstår som särskilt religiösa till sin karaktär. 1) Ofta hänvisar olika etniska och kulturella referenser även till en specifik religiös tradition som man har en historisk koppling till. 2) Utifrån en konstruktivistisk syn på etnicitet där den etniska gruppen förstås utifrån kontextuella, relationsmässiga och instrumentella faktorer kan också det religiösa utgöra en etisk markör för att framhäva sin gruppstillhörighet i ett pluralistiskt samhälle. 3) Religioners ”symboliska rekvisita” kan på olika sätt utgöra modeller för hur exempelvis nationella kulthandlingar kan komma att formas.¹⁷

3.3 Sekularisering

Eftersom Sverige anses vara ett väldigt sekulariserat land så är det en aspekt som bör belysas hur människor upplever mötet med ett samhälle där religionen inte har så framträdande roll i det offentliga. Sekularisering är ett väldigt mångfaldigt begrepp, sociologen Larry Shiner skiljer mellan sex typer av sekularisering¹⁸:

- Religionen försvagas då tidigare accepterade religiösa symboler, dogmer och institutioner förlorar prestige och betydelse.
- Religionen förändrar sitt innehåll genom att fokus förflyttas från det övernaturliga till världsliga frågor.
- Samhället blir mindre religiöst då religionen blir mer inåtvänd och inte påverkar samhället i samma utsträckning som tidigare.
- Religiösa trosföreställningar och institutioner förlorar sin religiösa prägel.
- Världen avsakraliseras.
- Plikter mot traditionella värderingar och handlingssätt byts ut mot ett mer utilitaristiskt och förnuftsmässigt argumenterande.

Andra sociologer menar att man bör skilja på samhällelig, organisatorisk och individuell sekularisering. Yves Lambert försöker precisera sekulariseringen när han menar att den måste passera två trösklar 1) frigöra sig från religiösa auktoriteter och 2) varje religiös symbol tas ur bruk. Att

¹⁶Furseth, Repstad (2005), 1092

¹⁷Roth, (2003), s. 28

¹⁸Furseth, Repstad (2005), 109

religionen i västvärlden till mångt och mycket har passerat den första men inte den andra tröskeln menar Lambert är ett bevis på att religionen snarare har anpassat sig till det moderna och postmoderna samhället än försvunnit.¹⁹

Många är inne på spåret att den ökade pluralismen och religionsfriheten i samhället bidrar till en ökad sekularisering, bla menar Peter L. Berger att när flera sanningar förs fram blir människor mer och mer relativister istället för att satsa helhjärtat på någon av dem. En tanke om att vi väljer Gud snarare än att han väljer oss gör sig påmind. När det religiösa kan väljas, väljs det ofta bort. Men det finns även de som hävdar motsatsen, Roger Finke och Rodney Stark hävdar att en ökad pluralism och konkurrens mellan livsåskådningar leder till en ökad religiös aktivitet hos en befolkning.²⁰

¹⁹Furseth, Repstad (2005), s 117

²⁰Ibid, s 120-121

4. Tidigare forskning

Studier om mandeismen påbörjades under 1500-talet av portugisiska jesuiter i missionssyfte. En av de första akademiker som intresserade sig för folket och religionen var svensken Matthias Norberg som översatte *Ginza* till latin i början av 1800-talet. Under perioden 1920-1940 rådde något av en mandeisk feber, särskilt inom tysk forskning. Men det är en autodidaktisk mellanösternresenär, Lady Ethel S Drower (1879-1972) som har gjort störst insats för den mandeiska forskningen genom närmare fyrtio års fältstudier i Iran och Irak och ett gediget insamlande av mandeiska skrifter.²¹

Den senaste större svenska forskning som har genomförts är Eric Segelberg som 1958 gjorde ett studium över mandéernas dop och ett arbete över kopplingen mellan mandeismen och judendomen och kristendomen 1966. Sedan Segelbergs forskning har det förekommit väldigt lite forskning om mandeismen i Sverige. Antropologen Martin Lindgren omnämndes ett tag i några artiklar men har avförts som aktiv doktorand på Uppsala Universitet.

För tillfället är det norskamerikanskan Jorunn J. Buckley som har bedrivit forskning längst och djupast om mandeismen. Hon har framförallt studerat mandéernas skrifter och i boken ”The Great Stem of Souls” har hon systematiskt gått igenom kolofonerna som finns bifogade till de flesta kopior av mandéernas heliga skrifter, i dessa bilagor finns mycket information om boknedskrivarnas förhållande till tidigare generationer ibland upp till sexton århundraden. Genom att studera dessa kolofoner försöker hon rekonstruera delar av den mandeiska historien. Buckley har även skrivit en mer allmän bok om mandeismen (*The Mandaean*) som tar upp de vanligaste riterna och exempel från mandeiskt vardagsliv både i USA och Iran.

Italienaren Edmondo Lupieri har i boken ”The Mandaean - The Last Gnostics” från 1993 gjort en bra och översiktlig genomgång av mandéernas historia. Samma år skrev även Sinasi Gunduz boken ”The Knowledge of Life” där han går igenom Mandéernas ursprung och deras relation till Sabeerna som omnämns i Koranen och Harranier. En stor förtjänst med Gunduz bok är att även har använt sig av muslimska källor. Den norske teologen Jon Olav Ryen har i sin doktorsavhandling från 2006 gått igenom samtliga tillgängliga mandeiska texter som tar upp vinet och vinträdet betydelse som symboler. Han gör också en jämförande analys med vinmotivet i judiska, gnostiska och kristna texter.

När det gäller invandrares identitetsskapande och dess koppling till religion finns det mer forskning gjord både internationellt och i Sverige. En bra introduktion till ämnet hittar man i

²¹Buckley, (2002), s. 17

antologin "Talande tro" där Önver Getrez har studerat assyrier/syrianers situation i Sverige. Getrez har kommit fram till att det nationella är viktigare än det rent religiösa för assyrier/syrianer, vilket tyder på en ökad sekularisering i gruppen. Flera upplever en dubbel identitet man är både svensk och assyrier/syrian, för en del upplevs detta även som ett dubbelt utanförskap, man delar inte föräldrarnas värderingar samtidigt som man inte accepteras som svensk fullt ut.²² I en C-uppsats som skrevs 2008 betonas den kristna religionen som en av flera faktorer som bidrar till identitetsskapande bland gruppen assyrier/syrianer, framförallt som en avskiljande markör mot andra grupper av invandrare.²³

Göran Larsson som har studerat unga muslimer i Sverige menar att den dubbla identiteten hanteras genom två olika strategier, dels överger man i stort sin religion och blir sekulär men det finns även en grupp som söker sig tillbaka till islam och då tolkningar man anser vara mer genuina och autentiska än hos sina föräldrar. Larsson pekar även på hur globaliseringen och det faktum att man som invandrad muslim möter många olika former och tolkningar av islam leder till att man får tillgång till en mängd alternativa tolkningar jämfört med föräldragenerationen. Ett annat exempel som Larsson tar upp är hur populärkulturen, framförallt Hip-Hop, bidrar till att skapa en slags gatuislam, en hybrid av västerländsk gatukultur och traditionell islam.²⁴

En tredje grupp som har studerats är judar i Sverige, Jonathan Peste har genomfört intervjuer med unga polska judar i Sverige. Som jude kan man känna stark etnisk tillhörighet utan att lägga någon vikt vid det religiösa innehållet i judendomen. Peste framhåller framförallt två trender bland unga judar. Den ena är att judendomen främst har en politisk, kulturell och etnisk trend, den andra som rör en liten minoritet bland unga judar är att man söker en mer innerlig religiös judendom, tex inom chasidismen.²⁵

Hans Ingvar Roth har vid Linköpings Universitet gjort en forskningsöversikt med titeln "Identitet och pluralism" med särskild hänsyn till religionsvetenskapliga aspekter. Han betonar att det finns ett behov av just det religionsvetenskapliga perspektivet i i identitetsforskningen då det haft en relativt undanskymd plats både i Sverige och internationellt.²⁶ Roth kommer fram till att identitetsforskare ofta har ägnat sig åt frågor som gäller skilda identiteters innehåll, tillblivelse, kontinuitet, förändring, komplementaritet/överordning, exklusionsgrad och uttrycksform.²⁷ Han drar slutsatsen

²²Cetrez, Önver i Larsson, Göran (2003), s. 55-65

²³Maria Simsek och Semir Aydin (2008), s. 36-37

²⁴Larsson, Göran i Larsson, Göran (2003), s. 67-78

²⁵Peste, Jonathan i Larsson, Göran (2003), s. 96

²⁶Roth, (2003), s. 11

²⁷Ibid, s. 23

att identitetsfrågor har kommit mer i centrum för både politisk och vetenskaplig debatt då våra samhällsmiljöer har blivit alltmer pluralistiska. De traditionella och statiska identiteterna har blivit alltmer utsatta för utmaningar genom den stegrande mångfalden och globaliseringen.²⁸ Roth lyfter framförallt fram den tvärvetenskapliga forskningen som bedrivs av tex Charles Taylor som har försöker förena en analytiskfilosofisk utgångspunkt med ett mer hermeneutiskt och fenomenologiskt synsätt. Hos andra forskare som Gayatri Spivak, Stanley Fish i USA och Stefan Jonsson i Sverige kan man urskilja ett mer postmodernistiskt och postkolonialt perspektiv. Här finns även fältet som brukar kallas ”cultural studies” och ”critical race theory”, för de senare har den rasmässiga identiteten stått i fokus när det gäller att dekonstruera det vita majoritetssamhällets begreppsbildningar.²⁹ Det som religionsvetare skulle kunna bidra med enligt Roth är tex de olika värderingskonflikter som sker mellan olika folkgrupper i vår pluralistiska samtid och som har mer eller mindre tydliga religiösa eller livsåskådningsmässiga förtecken. Hur begreppet religionsfrihet kan förstås i den privata, religiösa och offentliga sfären. Förhållandet mellan den officiella samhälls- eller medborgarskapsidentiteten. Hur religiösa symboler och kulthandlingar ska förstås i ett mångkulturellt samhälle.³⁰

²⁸Roth, (2003), s. 33

²⁹Ibid, s. 42

³⁰Ibid, s. 50-51

5. Gnosticism

Mandéerna kallas ofta för de sista gnostikerna, att de är den sista folkgrupp som har en koppling till de antika gnostiska rörelser som fanns runt om i Medelhavsområdet och Mellanöstern. Gnosticism är ett väldigt brett begrepp som inom religionsvetenskapen och filosofin har använts om lite allt möjligt och inte har någon tydligt avgränsad definition. Inte heller i den antika gnosticism var det en enhetlig rörelse utan tvärtom var den väldigt mångfacetterad. De flesta gnostiska rörelser var synkretistiska och influerades av en rad olika traditioner.³¹ Teologen Jon Olav Ryen listar ett antal punkter som är karaktäristiskt för de flesta gnostiska rörelser:³²

- Gud är transcendent och inte involverad i vår materiella värld.
- Genom ett utflöde från den högsta gudomligheten ner till vår mänskliga sfär av tillvaron uppstår nya gudomligheter i universum. Dessa är dock närmare vår värld än den transcendentia högsta gudens värld.
- Det finns en fundamental dualism mellan mörkrets värld och ljusets osynliga värld.
- Vår fysiska värld som är full av smärta och ondska är inte skapad av den högste guden utan av ett lägre gudomligt väsen, en demiurg.
- Genom ett dramatiskt fall från den himmelska världen har stoff kommit ner och fastnat i oss människor.
- Ett antal frälsare eller befriare har kommit till vår värld för att rädda våra själar.
- Den mänskliga själen kan räddas genom ”kunskap”, gnosis om hennes gudomliga ursprung och genom att identifiera den frälsare som har sänts från den himmelska världen och som ska hjälpa oss.
- En gnostiker ser sig själv som främling i en ond värld.
- När Ryen sedan jämför dessa punkter med Mandeismen kommer han fram till följande slutsatser:³³
- Den högsta gudomligheten i Ljusvärlden är ”Livet” eller ”Stort Liv” eller i yngre texter ”Herre över storhet” *Mana* eller ”Kung av Ljus”. Denna gudomlighet är inte involverad i den materiella världen.
- Livet som också kallas för ”Första livet” är skiljd från ”Andra Livet”, ”Tredje Livet” och ”Fjärde Livet”. Dessa himmelska varelser (*utras* eller kungar) som har utgått från Ljusvärlden finns i ett oändligt antal.
- Kosmologin är väldigt osammanhållen i de olika mandeiska skrifterna, trots det finns det inget tvivel om att Mandeismen är starkt dualistisk. Ljusvärlden står i stark kontrast till

³¹Ryen, (2006), s. 14

³²Ibid, s. 16

³³Ibid, s. 17

mörkrets värld. I mörkrets värld styr ”Herren över mörkret” tillsammans med de sju planeterna och de tolv tecknen från Zodiaken samt andra demoniska varelser.

- Vår materiella värld och därmed även våra kroppar är enligt mandeismen en produkt av demiurgen *Ptahil* (Fjärde Livet). Adams och därmed även våra själar kommer dock från Ljusvärlden.
- Till viss del finns det likheter mellan den gnostiska myten om Sofias (vishetens) fall och den mandeiska myten om *Ruha*.
- Frälsningen ligger i att bli befriad från den kroppsliga och materiella världen. För att hjälpa mänskligheten har ett antal frälsargestalter sänts från Ljusvärlden. Dessa följer våra själar från den materiella världen till Ljusvärlden, den viktigaste går under namnet *Manda d-Hiia* (Livets kunskap).
- Kunskap, *manda*, är nödvändigt för att passera den grind eller tullstation som måste passeras för att komma in i Ljusvärlden. Ritualerna, särskilt dopet och dödsritualerna bidrar till nödvändig hjälp för själens resa till Ljusvärlden, tex vissa lösenord till grindvakten.
- Som andra gnostiker så känner sig mandéer som främlingar i denna värld. Själens längtar tillbaka till Ljusvärlden.

Den mandeiska mytologin och kosmologin har ett tydligt gnostiskt ramverk och man kan därför på goda grunder påstå att mandeismen är en gnostisk religion. Samma slutsats drar även den tyske filosofen Hans Jonas när han går igenom mandéernas heliga skrifter utifrån en gnostisk begreppsapparat. Texten tar han upp människans alienation i denna värld, bortom denna värld och den andra världen. Jonas understryker vidare hur viktigt ”ljus” och ”mörker” samt ”liv” och ”död” är inom mandeismen. Han tar även upp hur människan har en kallelse som kommer utifrån och att frälsningen nås genom att svara på denna kallelse.³⁴

³⁴Jonas, (2001), s 48-97

6 Mandeismen

Vi har alltså sett att det finns goda belägg att beteckna mandeismen som en gnostisk religion men det är också en etnisk folkgrupp. Många mandéer som lever i västvärlden är idag ganska sekulariserade även om man håller kvar vid sin mandeiska identitet. När det kommer till själva religionen mandeism så är förmodligen det mest utmärkande den återkommande dopritualen som helst ska ske i rinnande vatten, det pågår en diskussion inom mandeismen hur man ska anpassa sig till förhållanden där det inte finns tillgång till naturligt rinnande vatten året runt.

6.1 Mandeisk världsbild

Det gnostiska tänkande med en dualistisk uppdelning mellan ljuset och mörkret finns som en grundtanke inom mandeismen. Enligt mandeisk kosmologi är världen uppbyggd i olika skikt, från det ljusaste och mest heliga till det mörkaste och mest befläckade. Den moraliska positionen hos varje varelse hänger ihop med dess placering i dessa kosmiska lager. Kosmos består av tre tydliga huvudlager, ljusvärlden högst upp, den blandade världen i mitten och mörkrets värld längst ner. Ljusvärlden befolkas av Gud och änglarna, mellanvärlden är vår värld, den fysiska världen. I den undre världen hittar vi de demoniska, onda krafterna. Gud finns placerad mitt i ljusvärlden i något som kallas ”sanningens plats” *eshkhanta emshuni koshta*. Där ljusvärlden gränsar till vår värld finns det en port, *abathar* eller *avathar* och i denna port finns en *malka* som en slags portvakt in till ljusvärlden.³⁵

Enligt den mandeiska traditionen har människan ett dubbelt ursprung. Vårt naturliga väsen kommer från ljusvärlden men är begränsad i våra fysiska kroppar som kommer från den mörka världen som jorden utgör. Den mandeiska kosmologin är strukturerad kring denna dualism och livet kommer från Gud som kallas *hayyi*, det levande. *Hayyi* är odefinierad, opersonlig och en transcendent Gud. Den transcendent guden manifesterar sig i vår fysiska värld i form av rinnande vatten, *miya hayyi*. Enligt den mandeiska skapelseberättelsen så kom det levande vattnet från ljusvärlden för att ge världen liv. Det är utifrån detta som mandéernas dop måste göras i rinnande, levande vatten då det är ett heligt och renande element i denna värld.³⁶

6.2 Heliga skrifter

Mandeismen har ett antal heliga skrifter av vilka *Ginza* är den viktigaste. *Ginza* är uppdelad i två delar som i engelska översättningar har delats i Left *Ginza* och Right *Ginza* (GL och GR)

³⁵Arabestani (2010), *The Mandaen identity challenge*, s. 6-7

³⁶Ibid, s. 7

sammanlagt består verkat av drygt 600 sidor.³⁷ Ginza inleds med en serie lovord till Ljusvärlden, skapelseberättelser, moralisk undervisning som mottogs av Adam, uppenbarelser om historien, information om de fyra epokerna, apokalyptiska spekulationer och polemik särskilt gentemot kristendomen. I de följande kapitlen tas olika syndabekännelser upp, uppmaningar från ”ljusets budbärare” samt undervisning om äktenskapet. Bokens största del utgörs av en dramatisk skapelsemyt som har titeln ”De levandes bok, första undervisningen”, här beskrivs olika ursprungliga utflöden och en frälsargestalt, *Manda d-Hiia* (”Kunskapen om livet”). Det förekommer även detaljerade beskrivningar av den demoniske *Ruha* och hennes planetariska söner, skaparen *Ptahil* och *Adam* och hans hustru *Hawwa* (Eva).³⁸

I GR 5 dyker bibliska figurer upp och det finns hänvisningar till texter i Gamla Testamentet. Jesus är en av väktarna och Johannes döparen döper *Manda d-Hiia*. GR 7 består av visdomsord från Johannes döparen. I GR 9 så finns det en del som heter ”Förgörelsen av de sju stjärnorna” som är en polemisk text där planeterna står för ursprunget i de falska religionerna, Muhammed stämmer t.ex ganska bra överens med *Nerig/Mars*.³⁹ Enligt Jorunn Jacobsen Buckley råder det ingen tvekan om att GR vittnar om en fullt utvecklad gnosticism, något som framgår både i prosa och poesi, morallära, mytologi och polemik.⁴⁰ GL koncentrerar sig mest på vad som händer efter döden med bla berättelser om Adam och hans son *Sitil* och hur de dödas själar ska testas i ett tullhus, *mataratas*, på sin väg från jorden till Ljusvälden.⁴¹

En annan viktig text är ”The Canonical Prayerbook (CP), som förutom böner även innehåller dopliturgi. CP är viktig för mandéernas interna liturgi och de 73 första bönerna är frekvent använda, särskilt de som berör dopet och böner för *masiqta* (dödsmissa). I CP finns det inga spår av antiislamsk polemik vilket ger en antydning att bönerna i boken är äldre än islam, polemik gentemot zoroastrism, judendom och kristendom förekommer dock.⁴² En tredje text som är värd att nämna är ”Johannes bok”, de flesta forskare menar att denna bok har senare tillkomst, förmodligen efter islams intåg, men den innehåller även mycket material som troligen är betydligt äldre. Boken är också känd som *Drasia d-Malkia* ”Kungarnas lära” men har troligen ändrat namn för att hedra Johannes döparen som är vördad inom islam. Boken tar mycket riktigt upp Johannes döparens liv, bla hur han döper Jesus.⁴³

6.3 Ritualer

³⁷Buckley, (2005), *The Great Steam of Souls*, s. 17

³⁸Ibid, s. 19

³⁹Ibid s. 19

⁴⁰Ibid, s. 22

⁴¹Ibid, s. 23

⁴²Ibid, s. 197

⁴³Ibid, s. 225

Trots en omfattande samling heliga skrifter så är den mandeiska religionen mer förankrad i sin praktik och sina ritualer än i dessa skrifter. Om man frågar en mandé om dennes religion får man nästan garanterat som svar olika ritualer snarare än dogmer och teologi.⁴⁴ Mandéerna är ett levande folk och sättet som de genomför sina ritualer på påverkas av deras sociala sammanhang, så för att förstå mandeismen i Sverige måste vi även studera hur de utövar sin religion här och nu.

6.3.1 Dop

Dopet är den ritual som man främst förknippar med mandeismen, en del skulle till och med gå så långt som att hävda att det är dopet som karaktäriserar mandeismen. I västvärlden har det sedan länge funnits en förutfattad mening från den kristna traditionen att dopet är en initiationsrit och att upprepade ritualer som mandeismens *masbuta* är något atypiskt. För att förstå det mandeiska dopet måste man närma sig det med förståelse för den mandeiska kosmologin, antropologin och dess soteriologi. Det rinnande vattnet är enligt mandeismen den fysiska form som Ljusvärlden tar sig på jorden. Därför blir den upprepade nedsänkningen i vatten en förberedelse och en övning för att ta steget in i Ljusvärlden, ett steg som kan tas fullt ut först när vår jordiska kropp dör. Om inte dopet utförs regelbundet så kommer man snart att förgås andligen.⁴⁵

Dopet äger rum i rinnande, levande vatten antingen i en flod eller i en *Mandi*, ett hus eller hydda med en grävd kanal som leder fram det rinnande vattnet. Om det är möjligt så utförs dopet av flera präster, män och kvinnor döps i separata grupper, samtliga som deltar är klädd i *rastas* (vit ceremoniell klädnad). Man döper sig vanligtvis vid upprepade tillfällen i livet, att föda barn reducerar moderns renhet och hon bör därför bli döpt inom trettio dagar efter förlossningen. Likaså bör det nyfödda barnet döpas för det ska uppnå en ”normal” nivå av renhet. Även bröllop är heliga inom mandeismen och paret som ska gifta sig behöver bli döpt två gånger för att bevara deras renhet. Det är även vanligt med kollektiva dop i samband med religiösa högtider och festivaler.⁴⁶

Under en del dop, men inte alla är en *dravsha* närvarande. En *dravsha* är ett vitt tygstycke uppsvept på ett litet träkors och det är själva tygstycket, ett slags baner som betyder *dravsha*. Det är en ljussymbol för ljuset från solen, månen och stjärnorna och markerar Ljusvärldens närvaro under dopritualen. Tidigare misstogs bla kristna missionärer symbolen med ett kristet kors.⁴⁷

⁴⁴Arabestani (2010), *The Mandaen identity challenge*, s. 1

⁴⁵Buckley, (2002), s. 80-81

⁴⁶Arabestani (2010), *The Mandaen identity challenge*, s. 8

⁴⁷Dower, s. 108

En Dravsha. Bildkälla: <http://mandean83.blogspot.com>

Om en *dravsha* är närvarande sträcker de som ska döpas ut sin högra hand och tar i den vertikala pinnen innan de går ner i vattnet, prästen går först ner i vattnet och därefter de som ska döpas, en i taget. Prästen sänker ned de som ska döpas tre gånger och drar sedan ett streck med vattnet tre gånger över pannan. Personen blir även beskyddad genom namn från Ljusvärldens varelser genom att prästen håller sin hand över och reciterar namnen. Efter dopet intar man en måltid där man delar på ett kollektivt pihtabröd och en flaska med individuellt vatten. Hela dopritualen avslutas med att prästen genomför en slags förseglingsritual.⁴⁸

Eric Segelberg ger i sin avhandling en ingående beskrivning av dopets olika delar hur det förbereds, själva utförandet, hur det sker en smörjelse med olja, en helig måltid med bröd *phita* och vatten *mambuha* dopet avslutas sedan med en rad olika böner och hymner. För varje del går han utförligt igenom vilka texter och böner som reciteras⁴⁹ Segelberg vidhåller dock att dopet åtminstone från början måste ha haft en slags initiationsbetydelse, något som Buckley anser är en alltför färgad tolkning. Buckley menar att man kan se dopet som en ”horisontell dödsräddning” något som föregår den slutliga dödsräddningen som äger rum vid begravning. Rörelsen ner i vattnet symboliserar och föregår den slutliga vertikala rörelsen som sker när man dör bort från kroppen och uppstår i Ljusvärlden.⁵⁰ I vattnet så blir varje person välsignad med vatten som dras över pannan och varje individ nämns i formuleringen ”N. son till N., har blivit välsignad med Livets tecken och Livets namn och *Manda-d-Hias* namn har uttalats över honom”. Efter denna välsignelse så dricker man tre handfulla klunkar med vatten och den som ska döpas blir inbjuden till att ”bli helad och stärkt”.

⁴⁸Buckley, (2002), s. 82

⁴⁹Segelberg (1958), *Masbūtā*

⁵⁰Buckley, (2002), s. 84

Drickandet av vattnet kan ses som ett slags inre dop.⁵¹

Buckley stryker också under att dopet ska ses utifrån ett kollektivt perspektiv. Mandéer befinner sig i en tydlig avgränsad gemenskap där identiteten är en gemensam angelägenhet. Det mandeiska dopet både skapar och återskapar mening, det stärker och bekräftar ett samförstånd kring den rituella verkligheten.⁵² För att se hur dopet går till och få en viss uppfattning om den kollektiva betydelsen det har kan man på YouTube se hur ett mandeiskt dop går till i Sverige.⁵³

Tvagning, *tamashe* och *rashame*, är andra reningsriter som vanligtvis utförs dagligen. *Tamāshe* är rituell tvättning som tar bort den kroppsliga befleckelsen och återställer renheten. Vissa kroppsliga funktioner som samlag, utlösning, menstruation kräver en helkroppss *tamashe*, likaså om man har varit i kontakt med ett lik eftersom en död kropp endast består av den mörka, jordliga materian. I samband med tvagningen så ber en mandé även en särskilt formulerad bön *rashame* som är nödvändig för att få den rätta renheten i bönen.⁵⁴

Även mat och ätandet är omgärdat av ritualer för att säkerställa att det som kommer in i kroppen inte bidrar till ökad orenhet. Kött från fiskar, fåglar och vädurar är tillåtna dock inte kött från rovfiskar och rovfåglar. Anledningen till detta finns i den mandeiska kosmologin där fiskar och fåglar inte har direktkontakt med marken, det finns dock inget motiv till varför väduren är undantagen som det enda godkända landdjuret. Anledningen till att man undviker rovdjur är dessa kränker livets helighet. Man kan även se att riterna fyller en viktig social funktion för ett folk som är förtryckt politiskt, religiöst och kulturellt. Mandéerna har alltid riskerat att bli utrotat som folk och som kultur och denna erfarenhet kan reflekteras i de utarbetade och återkommande ritualerna. Att låta sig påverkas av omgivande grupper i samhället skulle leda till att den egna gruppsidentitet skulle blekna bort över tiden.⁵⁵

6.3.2 Begravning och riter för de dödas själar

Riter vid döden är av särskild vikt för den mandeiska tron då det är efter döden man kan nå Ljusvärlden, det är en väldigt komplicerad ritual och man har fokus på anden, *ruha* och själen, *nisimta* eftersom kroppen inte kan uppstå till Ljusvärlden. Lady Drower beskriver begravningen på följande sätt i sin fältstudie. Om en person är sjuk och närmar sig döden så förbereds begravningsriterna redan innan personen har dött, man kläs i en ny *rasta* och tvättas med flodvatten.

⁵¹Buckley, (2002), s. 84

⁵²Ibid . 86

⁵³ Film *Mandaean Dahba Id Dimana*, (2009)

⁵⁴Arabestani (2010), *The Mandaen identity challenge*, s. 9

⁵⁵Arabestani (2010), *The Mandaen identity challenge*, s. 10

När personen sedan har dött knyter man slutligt samman tygstycket, själva begravningen kan inte äga rum fören efter minst tre timmar. Om det sker på kvällen eller natten väntar man till nästa morgon med att hålla jordfästningen. Fyra rituellt rena män förbereder de sista rituella uppgifterna samtidigt som kvinnorna förbereder den rituella måltiden, *lofani*. Den väldigt utåtagerande sorgen som annars är vanlig i mellanöstern är inom mandeismen förbjuden, man har en tanke att tårarna bildar en flod som den döde tvingas att vada över och om någon sliter sitt hår bildar det en snara för den dödas fötter. Den döda övervakas konstant och på den plats där döden har inträffat ska ett ljus brinna, en skål med vatten som fylls på efterhand och en sten finnas under tre dygn. De fyra männen som nämndes tidigare samlas sedan tillsammans med en präst på den dödas gårdsplan. Prästen har förberett sig med rituell tvagning och recitation av böner han har även med sig heliga böcker. Prästen läser sedan följande bön, *Bshumaihu*, i engelsk översättning: "In the Name of the Great Life! Laufa (Lofa, communion) and the rwaha (lit. causing to breathe again, i.e. re-vivification) of the Life and a forgiver of sins may there be for this soul of N. son of N. Of this masiqta (masekhtha) and a forgiver of sins may there be for him."⁵⁶

Den avlidne bärs sedan till gravplatsen på en bår, tidigare har inte mandéer märkt ut sina gravar men redan när Drower gjorde sin studie så hade det blivit allt vanligare att de mer förmögna mandéerna byggde gravar med tegelsten och markerade graven med den dödas namn.⁵⁷ Vid gravplatsen bes den citerade bönen ännu en gång. Syftet med de många bönerna är att hjälpa anden och själen att nå Ljusvärlden och där hitta sin nya ljusvärldskropp, *ustuna*, vilket är det övergripande målet med dödsmissan.⁵⁸

6.4 Högtider

För de flesta mandéer är högtiderna viktiga. Det är då man samlas med familj, släkt och vänner. Högtiderna är en viktig grund både för religionen men också för gemenskapen och identitet bland mandéer. Ofta avslutas en högtid med en stor fest, förutom mat erbjuds ofta alkohol, olika slags spel och dans. Präster kan delta i dessa arrangerade fester men endast en kort stund i inledningen där de utför välsignelser och håller en kort inledningstal för den aktuella högtiden. Däremot deltar aldrig prästerskapet i ätandet, drickandet, spelandet eller dansen i samband med festligheterna.⁵⁹

Eid Kenshoozahly – Kanshi-wa-Zahli (Karsa)

Högtiden är inledningen på nyårsfirandet och det mandeiska årets sista dag. Denna högtid står för

⁵⁶Drower (1936), s. 182

⁵⁷Ibid, s. 184

⁵⁸Buckley, (2002), s. 87

⁵⁹Khader, (2005), s. 496

renhet och rensning (kansh=rensnig eller samlande och zahli=rena eller belysa). Detta är dagen för att tillbedja Gud, mer vardagligt kallas högtiden *Eid-Al-Karsa*. Bakgrunden i de heliga skrifterna beskriver hur skyddsänglarna som vaktar det rinnande vattnet på jorden befinner sig i himlen under årets första 36 timmar (två nätter och en mellanliggande dag). Innan högtiden förbereder man sitt hem genom att städa, traditionellt skulle alla husgeråd tvättas i flodens rinnande vatten, för att sen sättas på rena dukar. Tidigare hade man även en rad renlighetsregler, som att man inte fick komma i kontakt med växter, djur eller ickemandéer under de 36 timmarna som högtiden varar men under de senaste decennierna är det endast prästerskapet, deras familjer och några få till som efterlever alla renlighetsregler, de flesta ser högtiden som en familjehögtid. Många försöker dock hålla på att man endast ska umgås med familjen under denna tid. Tiden tillsammans används förutom till mat och dryck till att berätta historier, skämta, dansa, diskutera framtidsplaner och spela spel. Nyårsdagen kallas för den stora högtiden (Dihwa Raba) och pågår i två dagar. Dagen symboliserar Guds gåva av livet till Adam.⁶⁰

Den mindre högtiden (Eid Dehwa Hanina) pågår i en dag. Man firar att ängeln Gabriel på Guds order kom till jorden och det började växa. Högtiden brukar firas med en måltid och att man hälsar på varandra. Idag är det få som tar ledigt för denna, mindre högtid.⁶¹

Eid A-Banjah

Kallas ofta för *Banja* eller *Panja*. Är en högtid som pågår i fem dagar då man firar skapelsens början.⁶²

Eid Dehwa Himana

Detta är dopets stora högtid, kallas också för Guds gåva. Det är en minnesdag för Adams dop och för alla hans efterföljare. Det är oftast de yngre som döper sig och man förväntas ge gåvor till fattiga. Högtiden pågår under en dag, den 24e maj och man firar Johannes döparens födelse genom att be välsignelser för honom. Han firas även som frälsare för mandéerna, den som räddade dem från förföljelse från andra folkgrupper.⁶³

⁶⁰Khader, (2005), s. 483-493

⁶¹Ibid, s. 492

⁶²Ibid, s. 492

⁶³Ibid, s. 492-493

6.5 Prästerskapet

Inom mandeismen finns det fyra olika rankar av präster:⁶⁴

1. Rabbi. Profet, den högsta religiösa graden, är utsedd direkt av Gud. Johannes döparen anses vara den sista profeten som har haft denna grad.
2. Rish Emi eller Reshama "Amma" Ledare av nationen. Denna grad kan bara innehas av en person i taget.
3. Ginzafri "Ginzabra" Förvaltare av skatten. Skriftlärd med hög utbildning i religiösa frågor. Kan förklara och tolka de heliga skrifterna och religiösa händelser. För tillfället finns det fyra präster av denna grad i världen.
4. Tarmida. Apostel. Den lägsta religiösa graden. Han får utföra vissa religiösa ceremonier som exempelvis vigslar men han är fortfarande under religiös utbildning. Det finns ca 30 Tarmidas, globalt sett.

Inga mandeiska präster accepterar mat som tillagats av andra, inte ens av deras fruar. De tillagar sin egen mat och äter bara mat som tillagats av präster. För att bli en Tarmidapäst måste man uppfylla följande kriterier:⁶⁵

- Ha ett gott anseende
- Vara av Halaleeisk bakgrund, även ens far och farfar.
- Vara mentalt stabil.
- Ha god fysisk hälsa.
- Vara religiös. Med en ren tro. Följa religiösa order. Har grundläggande religiös kunskap om riter och skrifter.
- Inte vara arg eller nyckfull.
- Han får inte vara för ung. Inte klippa sitt hår, skägg eller mustasch. Får inte heller vara eunuck.

De söner som anses lämpliga som prästämmen börjar sin träning i tidig ålder, först lär de sig att bära sin vita, heliga klädnad, *rasta* på ett korrekt sätt. När han börjar att lära sig läsa och skriva och recitera en del böner och ritualer, allt på det mandeiska språket, så blir han Yalufa. Han fortsätter sedan att studera, huvudsakligen under sin fars överinseende, och om allt går bra och om Ginzabra godkänner hans kunnande kan han bli Tarmida. Prästerna är av stor vikt för mandeismens fortlevnad som religion då det är de som har kunskap om riter, ritualer och djupare kunskap i de heliga skrifterna.⁶⁶

⁶⁴Tarmida Yuhana Nashmi, (2004), *Contemporary Issues for the Mandaean Faith*

⁶⁵Khader, (2005), s. 142

⁶⁶Ibid, s. 223

6.6 Religiös status⁶⁷

Inom mandeismen finns det två grader av religiös status, *Halali* (religiös, andlig) och *Swadi* (oreligiös, oandlig). *Halai* är heliga, gudsfruktiga, religiösa, rena mandéer av oklanderlig familj. De lever ett religiöst liv och efterlever de religiösa riterna och reglerna med stor noggrannhet. En del accepterar inte heller mat som är tillrett av Swadimandéer. Vanliga mandéer, Swadimandéer har av någon anledning blivit orena eller så efterlever de inte mandeismens komplexa system av riter och anses därför inte som helt rena. De kallas ofta för *Nazil* (lägre, orenat). I extrema fall kan inte barnen bli av med den orenhet som deras föräldrar har förorsakat och de förblir därmed orena. Ibland kan orenhet försvinna under en rad ritualer och komplexa dop under överinseende av en präst. Normalt kan man aldrig som *Swadi* uppnå någon form av präststatus.

⁶⁷Khader, (2005), s. 144

7. Mandéernas historia

Enligt mandéernas egna historieskrivning så är de en arameisk folkgrupp med rötterna i det gamla Israel, denna folkgrupp ska sedan ha vandrat till Irak under första århundrade efter Kristus. Flykten från Israel ska först ha fört alla mandéer till Harran i nordvästra Mesopotanien år 70 e.Kr (efter det andra templets förstörelse). Detta ska ha skett under beskydd av den persiska rikets härskare kung Ardaban III då denna kung hade träffat en överenskommelse med det romerska styret i Jerusalem. Sedan har man följt floden Eufrat söderut för att huvudsakligen bosätta sig runt den irakiska staden Basra i deltaområdet i södra Irak och på andra sidan gränsen i Iran.⁶⁸

Det palestinska ursprunget är väldigt omdiskuterat inom forskningen men ger givetvis ett tillfredsställande svar på mandéernas stora vördnad till Johannes döparen. I de mandeiska texterna finns det tre olika sammanhang som beskriver händelser i det gamla Jerusalem.

Redan tidigt i religionens historia är det tydligt att man möter mer eller mindre fientlighet från andra religioner som kristendom och judendom och att man är bekant med kvarlevor från babylonisk och zoroastrisk tradition. Under den persiska arsacidiska styret fick mandéer ett visst beskydd men det förändrades när den sasanidska härskaren Bahram I kom till makten 273. Han lät förfölja och avrätta både mandéer, kristna, manikeister, judar, hinduer och buddhister under överinseende från den zoroastriska prästen Karter. Under denna farliga tid är det troligt att de heliga skrifterna börjades sammanställa för att rädda och konsolidera religionen.⁶⁹

Efter dessa händelser blir det ganska tyst om mandéerna i de historiska källorna fram till 600-talet då islam kommer till området. 639-640 söker mandeiska ledare audiens hos det muslimska styret för att visa upp sin heliga skrift Ginza och redogöra för sin syn på Johannes döparen som profet. Man vill av muslimerna få beskydd som ett av bokens folk och det verkar som man till en början lyckas med det, under denna period sker något av en blomstring inom religionen då flera heliga skrifter nedtecknas. 831 kommer kalifen al-Mamun i kontakt med sabbéer från Harran och tvingar dessa till att konvertera till islam. Det har skrivits en del om förhållandet mellan sabbéer och mandéer, fortfarande kallas mandéerna för sabéer (som betyder döpare) av sina muslimska grannar, men förmodligen var sabéer en ganska vid och bred term i området på 800-talet. 932-934 blev mandéerna en fråga för kalifen al-Qahir Billah och för att undvika ytterligare undersökningar betalar mandéerna 50.000 denarer och blir för tillfället lämnade i fred.⁷⁰

⁶⁸Mandeiska rådet. *Mandeiska folkets historik i miniatyr format.*

⁶⁹Buckley, (2002), s. 4

⁷⁰Ibid, s. 5

7.1 Mötet med väst

Den första västerländska källan som finns på ett möte mellan mandéer och västvärlden är från 1290 och kommer från Dominikanen Ricoldo da Montecroce som gjorde resor i mellanöstern. Han beskriver mandéerna som ett litet, isolerat folk som inte bara döper människor utan även kor och kalvar. De är väldigt noga med reningsritualer, ber mycket och har stor respekt för äktenskapet. De kallar sig Sabéer och prisas högt av Muhammed i Koranen. Denna gamla notering innehåller en hel del detaljer, en del korrekta och en del väldigt ytliga.⁷¹ Nästa notering som finns är från portugisiska jesuiterna som i mitten av 1500-talet benämner mandéerna som "Johanneskristna". Till en början trodde jesuiterna att det var evangelisten Johannes som åsyftades och inte Johannes döparen. Men eftersom man ansåg att mandéerna var en hotad kristen spillra så räckte det för att motivera en portugisisk intervention i södra Mesopotanien. I slutet av 1500-talet börjar det gå upp för jesuiterna att mandéerna inte håller sig till den katolska läran på en rad punkter och deras uppdrag blir att återföra dem till den rätta katolska läran. 1614 så beskrivs Johannes döparen för första gången i västerländska källor som mandéernas eponym.⁷²

I mitten av 1600-talet börjar det mer och mer gå upp för missionärerna att mandéerna inte är en religion med rötterna i kristendomen. Man försökte då från portugisiskt håll att verkställa en plan på att föra alla mandéer till kristna länder för att dessa skulle assimileras när prästerskapet dog ut. 1625 fick man tjugofem mandeiska ledare och präster att skriva på ett dokument att de skulle lyda under den katolska biskopen. Med detta i ryggen började man flytta en del mandéer till sin koloni i Goa. Från början hade man i ett första skede planerat att flytta 700 personer men under kaosartade omständigheter blev det till slut nittio vuxna som kom iväg till Goa.⁷³ Väl i Goa blev de genast inskrivna i den portugisiska armén och utspridda över de portugisiska kolonierna med mindre samlingar i Goa och på Ceylon. Samtidigt fortsatte missionen i mandéernas hemland, Karmelitbrodern Ignatius av Jesus beskrev mandéerna som ett folk som en gång i tiden hade varit kristna men under historiens gång hade fallit ifrån den ortodoxa tron. Han skrev en manual som skulle rätta till alla religiösa "fel" som han upptäckte bland mandéerna och föra dem tillbaka till deras förlorade kristna tro.⁷⁴ Ignatius fortsatte företaget att föra iväg mandéer till Goa och Ceylon men lyckade bara få iväg mellan fem och femtio stycken. Han skickade även några på en pilgrimsresa till Rom, där de döptes, och besökte Santiago de Compostela. Trots dessa försök gav portugisernas arbete inte mycket frukt, förmodligen blev de som kom till Goa katoliker men det

⁷¹Lupieri, (2002), s. 66

⁷²Ibid, s. 75

⁷³Ibid, s. 92

⁷⁴Ibid, s. 95

finns ingen konvertering i Basra nedtecknad.⁷⁵ Däremot lyckades de två romresenärerna med ett visst mått av mission och fick med sig ett dussintal konvertiter runt 1655.⁷⁶ Dock verkar inte heller dessa konverteringar ha varit särskilt framgångsrika, det klagas på missionsstationen att de inte begravs på den kristna kyrkogården, att de sällan deltar i mässan och som en sista spik i kistan så återvänder en av de två romresenärerna till mandeismen. Man kallar till möte och mandéerna lägger fram ett förslag att de alla kan bli katoliker bara de får fortsätta sina upprepade dop, samt ha bröllop och begravningar enligt sina traditioner. Givetvis vägrar portugiserna att gå med på dessa villkor och hela det portugisiska missionsarbetet rinner ut i sanden.⁷⁷ Nu ska det dröja ända tills den tyske orientalisterna Heinrich Petermann 1854 gör ett längre besök hos mandéerna som västvärlden intresserar sig för folkgruppen och dess religion. Petermann förstod mandéernas gnostiska bakgrund och samlade information och texter från prästen Iahia som var en av de få överlevande prästerna från den farsot som 1831 nästan tog död på hela det mandeiska prästerskapet.⁷⁸ Det var en koleraepidemi som slog ut nästan hela prästerskapet, prästerna dricker under ritualer flodvatten, samt besöker sjuka och döda. Därför var man tvungen att lära upp en hel generation präster från början, denna nya generation präster hade inte samma djupa kunskap som den äldre generation som slogs ut i epidemin.⁷⁹

7.2 Situationen i dagens Irak

Företrädare för Hammurabi Human Rights Organisation (HHRO) uppskattade att det 2003 fanns ca 60.000 mandéer i Irak. Idag lär det enligt HHRO finnas ca 10.000 kvar, huvudsakligen i Bagdad, Nasiriyah och Basra. HHRO uppger att mandéerna är utsatta måltavlor men att man under polisbeskydd har kunnat genomföra dopcermonier i Bagdad. Dessutom räknar HHRO med att det finns runt 1000 mandéer som internflyktingar i den kurdiska regionen.⁸⁰ Enligt USSD IRFs rapport från 2010 ska det enligt mandeiska ledare finnas mellan 3.500 och 7.000 mandéer kvar i Irak. Dessa lever under ett hårt tryck och Mandaean Human Rights Group (MHRG) har dokumenterat 22 mord, 13 kidnappningar och 29 attacker mot mandéer mellan mars 2008 och september 2009.⁸¹ Även Human Rights Watch som har genomfört intervjuer i det enda mandeiska templet i Irak, i staden Basra vittnar om övergrepp, massflykt och allt större svårigheter att praktisera sin religion. En mandeisk ledare i Basra menar att man under Saddamregimen sågs som irakier men att man nu är Kristen, Sabbé (Mandé), Shia, Sunni, Kurd osv och att hela landet och samhället har

⁷⁵Lupieri, (2002), s. 101

⁷⁶Ibid, s. 104

⁷⁷Ibid, s. 109

⁷⁸Ibid, s. 116

⁷⁹Khader, (2005), s. 222

⁸⁰Delrapport från utredningsresa till Irak oktober/november 2010, s. 6

⁸¹Country of origin information report. Iraq 25 March 2011, s. 157-158

blivit mer fragmenterat.⁸² Den enda ljusglimt man kan skönja för mandéerna och andra minoriteter i Irak är att man i det nya parlamentet som valdes 2010 har åtta platser avsatta för minoriteter och av dessa har mandéerna en garanterad plats.⁸³ Enligt samma amerikanska rapport kan man läsa följande om mandéernas situation i Iran ”About 5,000 to 10,000 Mandaean also live in Iran and are, according to this report, —facing intensifying harassment and repression.”⁸⁴

Den situation som idag råder med de flesta mandéer i en diasporasituation i västvärlden har lett till en diskussion inom mandeismen om de utmaningar som man står inför. Tarmidaprästen Yuhana Nashmi förde i ett tal fram följande punkter som avgörande för mandeismens framtid. 1. Säkerställa religionsfrihet för mandéer i Irak och Iran. 2. Vidhålla en gemensam mandeisk global identitet. Där det är viktigt att mandéer inte isolerar sig utan integrerar i sina nya hemländer. 3. En återgång till en ursprunglig mandeism som är fri från det inflytande från andra religioner som har påverkat mandeismen under århundradena. 4. Frågan om konvertering, många unga mandéer har gift sig med ickemandéer och därför måste frågan om förbud mot att man konverterar till mandeismen diskuteras. 5. Frågan om utbildning, det är viktigt för mandeismen, både lekmän och präster, att man fångar den yngre generationen med nya sätt att ta till sig mandeismen på ett relevant sätt i den nya kulturen.⁸⁵

7.3 Mandeismen i Sverige

Mandéer kom liksom andra grupper från Irak i den stora flyktingvåg som har pågått under det senaste decenniet. Antalet mandéer var 2006 ca 4000 i Sverige och är förmodligen en bit över 5000 idag. Redan 2001 förband sig Sandvikens kommun att ta emot ungefär 200 personer med mandeisk bakgrund, i avtalet ingick också att de fick ta över Jehovas Vittens gamla lokal som renoverades för att passa mandéernas behov. Denna samlingslokal, *manda*, har spelat en viktig roll som religiöst centrum för mandéer inte bara i Sverige utan även från andra delar av Europa.⁸⁶ Mandéerna har även grundat och registrerat föreningar i Stockholm, Malmö, Lund, Eskilstuna, Hallsberg, Västerås och Kristianstad.⁸⁷ I en mailkonversation med Nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund berättar de att mandeiska föreningar har varit i kontakt med nämnden för att förhöra sig om villkoren för statligt bidrag och att de numera har en överstepräst (*Ganzibra*) bosatt i Sverige.

⁸²At a Corssroads. Human Rights in Iraq eighth years after the US-Led Invasion. s. 65-68

⁸³Annual Report of the United States Commision on International Religious Freedom, 2011, s. 91

⁸⁴Ibid, s. 66

⁸⁵Tarmida Yuhana Nashmi, (2004), *Contemporary Issues for the Mandaean Faith*

⁸⁶Religion i Sverige (2008), s. 296

⁸⁷www.allabolag.se

8. Analys av undersökningen angående mandeismen och identitet

8.1 Kultur och identitet

När det gäller vad det innebär att vara mandé menar en ung man att det innebär att man är född som mandé och att det känns bra. För en kvinna i fyrtioårsåldern innebär det även att man måste omfatta vissa trosartiklar som att man tror på Gud, samt Adam som den första profeten och Johannes döparen som den sista, det var dock bara en person som tog upp att vissa trosuppfattningar måste ingå. En annan kvinna tar upp att det innebär fred, kärlek, respekt, tro samt trygghet. De flesta tar upp att man som mandé förväntas att gifta sig med en mandé, en person tar upp det som en svårighet att hitta en partner eftersom det totala antalet mandéer är ca 70000 personer som är utspridda över hela världen.

En man i trettioårsåldern betonar att vara fredlig och respektera alla människor oavsett religion, bakgrund eller nationalitet är viktigt för den mandeiska identiteten och att han känner sig stolt över de fredliga och humanitära lärdomar som mandeismen bygger på. För honom blev det viktigt att föra fram mandeismen när han jämförde med islam, även om han ansåg sig vara ickereligiös. En ung kvinna anser att det innebär både begränsningar och möjligheter att vara mandé och att det har blivit en del av hennes personlighet. En person nämner att det innebär något unikt att vara mandé eftersom religionen är så gammal och okänd. En sista kvinna menar att det är hennes identitet att vara mandé, att det är allt vad hon är och att hon inte kan föreställa sig något annat. Hon känner sig så välsignad av Gud att hon har den religionen.

Svaren visar att det inom gruppen finns exempel på hur man formar sin mandeiska identitet både på grupp- och individnivå. När det gäller gruppnivån menar de flesta att man är mandé om man är född mandé och det är också ett faktum att du inte kan konvertera till mandeismen även om frågan har blivit aktualiserad i och med diasporasituationen och numera diskuteras inom mandeismen.

Gränsdragningen gäller för de allra flesta på ett etniskt, kulturellt plan och endast en av de som svarade gjorde en skarpare gränsdragning och tog upp att vissa trosuppfattningar också måste uppfyllas för att man ska vara mandé. Det finns med andra ord en uttalad dubbel gränsdragning inom mandeismen, dels en gräns utåt men även en gräns inom gruppen mellan de mandéer som lever efter de religiösa reglerna och de som tar lättare på det. Jag har inte fått något svar om denna gränsdragning inom gruppen har lett till några konflikter eller spänningar inom den mandeiska kulturen. Det är intressant att det finns exempel på mandéer som är ickereligiösa men som ändå tar upp att mandeismen ger dem en identitet i form av värderingar som man anser positiva. Det kan man se som ett exempel på vad Manuel Castell menar när han tar upp att man måste konstruera en mening kring den identitet som härstammar från en institution. Mannen som inte var särskilt

religiös av sig tog ändå upp de värderingar som han ansåg vara positiva med mandeismen som fredlighet och humanism och kunde därigenom motivera sin identitet som mandé. I hans svar ser man även exempel på det som Castell kallar för motståndsidentitet, att det var i jämförelse med islam som han lyfte fram dessa värderingar. Denna identitetsskapande faktor tog även Maria Simsek och Semir Aydin upp i sin C-uppsats om den assyriska/syrianska där den kristna religionen var en av flera faktorer som användes inom den gruppen för att markera ett avskiljande från andra grupper av invandrare. Göran Larsson tog i sin forskning kring identitet bland unga muslimer i Sverige upp den dubbla identiteten där man antingen överger religionen eller drar sig till tolkningar som man anser är mer genuin än hos sina föräldrar. Hos mandéer i Sverige kan man se exempel på den första strategin att man överger det rent religiösa men jag har inte märkt något av att man hävdar sig ha en mer genuin tolkning än sina föräldrar. Detta beror nog på att mandeismen är en väldigt liten religion och antalet auktoriteter inom religionen är mycket begränsad, däremot finns det exempel på att yngre präster lyfter frågor om hur mandeismen ska hantera den nya diasporasituationen.

8.2 Högtider och ritualer

De flesta av de äldre nämner giftermålet som en viktig högtid. Man tar även upp att man gifter sig inom gruppen mandéer, även om en person tar upp att man idag går över gränser i frågan. Bland de yngre är det dopet och familjehögtiden kring det mandeiska nyåret som nämns. När det gäller dopet tar man upp att det innebär renhet, att man känner en fridfull känsla och rening av själen, att rena sig och återknyta till Gud, det är som att gå och bikta sig, bli av med sina synder, det får mig att känna mig bättre, dopet gör att man kan glömma och gå vidare, det gör mig till en bättre människa och jag tar varje möjlighet att utföra det. Bara en tar upp att dopet bara har betydelse för de mandéer som är religiösa. Två av de som svarade nämner att man ber regelbundet. Endast en tillskriver mandeismens heliga skrifter någon större auktoritet dock tar fyra upp den som en viktig symbol som känns trygg att ha hemma och att det är något som ger stöd och hopp att hålla in inför viktiga händelser. En tar upp att de är intressanta ur historiskt och mytologiskt perspektiv. En annan att man ändå ser den som helig och tvättar sig och inte har TV:n på när man läser den. Sex av de svarande tar upp Darfash som en viktig symbol. En nämner att det ger hopp och stöd. En att det är en symbol för profeten Johannes. En tar upp att den beskriver henne som mandé. Två av personerna tar även upp att deras religiösa namn är viktigt för deras mandeiska identitet.

I materialet framgår det att det är viktigt med dopet som ritual, för några är det tydligt att dopet har en djupare mening än bara en traditionell, gemensam högtid. För att ta reda på mer om hur djup betydelse dopet har och om man gör några teologiska reflektioner kring det skulle djupare studier behövas göras. Men att man är med i dophögtider och låter sig döpas stämmer in på George Herbert

Meads diskussion om att man med dopet signalerar för sin omgivning att man tar ställning för sin mandeiska identitet. På samma sätt kan man se användandet av *Darfashsymbolen* som är väldigt populär bland mandéer på hemsidor, Facebookprofiler etc. Det finns även i mitt material ett visst stöd för Erving Goffmans teori kring ritualbegreppet, att det stärker gemensamma känslor och sammanhållningen i gruppen. Goffman tar även upp att vi är mer än våra roller och gärna visar en sak *front stage* och en annan sak *back stage*, detta kan man se bland flertalet mandéer som lever att ganska ickereligiöst vardagsliv men i samband med högtider och dop tar fasta på ritualerna. Att delta vid högtider och dop blir ett sätt att förutom den mening det ger mig på ett individuellt plan också viktigt för att visa för gruppen att man fortfarande är en rättrogen mandé.

8.3 Delaktighet och kommunikation

Flera nämner att det är viktigt att vara delaktig vid olika högtider eftersom det ger gemenskap med familjen och släkten. Flera anger att *Mandin* (gudstjänstlokalen) är en helig plats. Men det är i sin föreningslokal som man träffas oftast, särskilt vid högtiderna. Förutom högtider, nämns fester och föreläsningar som viktiga tillfällen att träffas. Totalt anordnas en eller två träffar av olika slag per månad i regi av de mandeiska föreningarna. En person nämner att det är särskilt viktigt att delta i högtiden *Benja* för att Gud skapade världen. Samma person tar även upp att det är ytterst viktigt att nyfödda barn blir döpta inom fyrtio dagar för att räknas som mandéer.

En person tar upp att hon ibland säger att hon är nästan kristen och följer Johannes döparen för att underlätta kommunikation med svenskar. En ung tjej tycker det är fel att man säger till svenskar att man är kristen bara för att man inte orkar eller vågar förklara vad mandeism är för något. En man i trettioårsåldern tar upp att mandéerna måste försöka synas mer i TV och annan media för att öka kunskapen bland svenskar om mandeismen. Flera upplever att svenskar möter dem med medkänsla, nyfikenhet och respekt. Jag skulle kunna tänka mig att det flitiga användandet av *Darfashsymbolen* har förstärkts i västvärlden när mandéer ser att många har kors och vill då lyfta fram sin egen symbol för att kommunicera både inom gruppen och utåt att man har sin religiösa identitet. *Darfashsymbolen* har historiskt misstagits för att vara ett kristet kors och sammanblandningen med kristendomen ser en del som en fördel, man slipper förklara, medan andra i gruppen ser det som ett problem.

8.4 Sekualisering

Flera anger att flytten till Sverige har lett till en ökad sekualisering då man inte kan utföra sina ritualer på traditionellt sett. Flera tar upp svårigheten att döpa sig i rinnande vatten samt att utföra rituell slakt. Det finns inte heller alltid möjlighet att vara ledig från jobb eller skola för att fira vissa

högtider. En anger också att det har blivit svårare att hålla samman mandéer då man är så pass utspridda över världen. Det blir bara sporadiska och distanserade kontakter. En person nämner att varken hon eller hennes föräldrar är särskilt religiösa men att man håller sig till religionen i den mån man kan. T.ex. har man frångått de flesta av matreglerna av praktiska skäl. En person nämner också att hon börjat ifrågasätta mer av vissa tankar, traditioner och ritualer. Hon säger att det blir mer vanligt bland mandéer i hela världen att man tänjer på gränserna. För en person har religionen blivit viktigare sen hon kom till Sverige, men hon känner att hon här i Sverige måste prioritera vilka högtider som är viktigast för att det ska fungera praktiskt. Ett par tar upp kravet på att gifta sig med en mandé och att man inte kan konvertera till mandeismen som ett problem. Två tar särskilt upp och är tacksamma över den religionsfrihet och tolerans som finns i Sverige jämfört med hur det var att vara mandé i Irak. En person upplever det som orättvist att deras präst inte har rätt till lön från samhället. En person upplever det som ett problem att svenskar ofta tror att man är muslim bara för att man kommer från Irak och har svart hår. Det ligger närmare till hands att jämföra hur mandéer ser på sin identitet med hur judar ser på sin. Jonathan Peste kunde bland judar i Sverige se två trender, dels judendomen som politisk, kulturell och etnisk trend och den andra, mindre, trenden som innebär att man söker sig om en mer innerlig judendom. Även bland mandéer finns ett starkt engagemang politiskt som framförallt gäller mandéernas situation och rättigheter i Irak och Iran. Men även den kulturella och etniska tillhörigheten betonas av de flesta mandéer i Sverige. Dock har jag inte stött på något tydligt exempel på att man går mot en mer innerlig uttolkning av sin religion. På denna punkt skulle fördjupade studier behöva göras.

När det gäller sekularisering märker jag ganska tydligt att en majoritet av mandéerna som svarade är ganska sekulariserade. Flera av de punkter som Larry Shiner tar upp angående sekularisering stämmer in på en del av mandéerna i Sverige. Eftersom prästerskapet är viktigt för utövandet av de mandeiska ritualerna och det faktum att prästerna är så pass få så begränsas förmodligen prästernas auktoritet till att gälla mer ceremoniella frågor. Pierre Bourdieus tanke om att det maktförhållande som råder mellan präster och lekmän blir här intressant. Om de flesta mandéer är relativt sekulariserade finns det en risk att präster skrämmer bort unga mandéer från religionen om det skulle ställas alltför höga religiösa krav, samtidigt som prästerna är viktiga för ritualerna som man samlas kring. I och med att man inom religionen ändå har två nivåer av deltagande så behöver inte sekularisering vara något stort problem för religionens fortlevnad. Mandeismen har aldrig varit en religion som har påverkat det omgivande samhället i särskilt stor utsträckning, man har aldrig haft någon maktposition i de samhällen som man verkat så man upplever förmodligen inte att man tappat positioner i samhället på det sätt som en del kristna eller muslimer kan göra i sekulariserade samhällen. Som en minoritetsreligion är man förmodligen ganska tacksam över att staten är sekulär.

Om man jämför med Yves Lamberts sekualiseringsteori anser jag att det finns stöd för att de flesta mandéer i min undersökning har passerat den första tröskeln och frigjort sig från religiösa auktoriteter. Man tillmäter inte skrifter, präster eller regler någon större auktoritet i sitt vardagsliv. Däremot använder sig de flesta av symboler på ett privat plan, den heliga skriften Ginza, dopet och Darfashsymbolen är fortfarande meningsskapande och betydelsefulla för många mandéer. Mandeismen kommer förmodligen fortsätta att anpassa sig till det svenska samhället på det sätt som Lambert menar sig se. När det gäller Peter L. Bergers tanke att vi väljer i religionen och tar till oss det som är relativt meningsfullt för oss så finns det exempel på det inom den mandeiska gruppen. T.ex. den ickereligiösa man som ändå lyfter fram mandeismens värderingar. Mandeismens uppdelning av de som är mer religiösa och de som inte är det gör det också möjligt för religionen att både acceptera och utvecklas även om många av dess utövare är sekulära och relativister. Jag har i mitt material inte hittat något stöd för Roger Finke och Rodney Starks teori om att den religiösa aktiviteten ökar hos en befolkning där det råder pluralism och konkurrens mellan olika livsåskådningar. Däremot tar några upp att de blivit mindre religiöst aktiva i Sverige än vad de var i Irak och att detta hade en rent praktisk orsak, då det var lättare att genomföra ritualer på ett traditionellt sätt i Irak.

9. Sammanfattning

Från att ha varit en exotisk liten religion som har fört en tynande närvaro i södra Irak och Iran har mandeismen flyttat till västvärlden och däribland Sverige. När allt fler mandéer möter en ny kultur och ett nytt samhälle i Sverige påverkar det inte bara dem som individer utan även religionen mandeism. I denna uppsats har jag påbörjat att undersöka hur mandéer ser på sin identitet och religion. Jag har tagit min utgångspunkt i en bred teoretisk diskussion om identitet, religion och sekularisering. Mandeismen är en gnostisk religion som troligtvis har sina rötter i dagens Israel/Palestina och ser Johannes döparen som den sista profeten. Dopet är mandeismens viktigaste ritual och man har flera heliga skrifter, där *Ginza* anses vara den som har tyngst auktoritet. Prästerskapet är viktigt för utförandet av ritualer och förmedling av de religiösa kunskaperna, idag finns det bara ett trettiotal präster kvar inom mandeismen i världen och dessa är utspridda från Sverige till Australien.

Bland de mandéer som har svarat på mina frågor är de flesta relativt sekulära, ett par ser sig som religiösa. Men samtliga tycker att deras mandeiska identitet är viktig, man ser dopet, högtider, familjen och den mandeiska gemenskapen som viktiga faktorer för att hålla sin mandeiska identitet levande. Flera mandéer i Sverige upplever en svårighet att utöva sin religion på ett traditionellt sätt pga ett kallt klimat som försvårar dop, avsaknad av präster och *mandi* (tempel där dop kan utföras). Dessa faktorer tillsammans med mötet med en sekulär västvärld och att man har gått från att vara en relativt geografiskt sammanhållen grupp till att vara utspridd över hela världen har lett till en ökad sekularisering. Detta har lett till en diskussion inom mandeismen hur man ska möta den nya situationen, tex hur man ska se på mandéer som gifter sig med ickemandéer, något som tidigare inte har varit accepterat och är mycket ovanligt.

10. Litteratur- och källförteckning

Tryckta källor

Borgström, M. & Goldstein-Kyaga, K. (red.) (2006). *Gränsöverskridande identiteter i globaliseringens tid. Ungdomar, migration och kampen för fred*. Södertörns högskola: Södertörn academic studies 31.

Buckley, Jorunn J. (2002), *The Mandaean*. Oxford University Press: Oxford, GB

Jorunn J. (2005), *The Great Steam of Souls*, Gorgias Press: Piscataway, NJ, USA

Manuel (1998), *Identitetens makt; ekonomi, samhälle och kultur*. Bokförlaget Daidalos: Göteborg

Drower, E.S. (1936), *The Mandaean of Iraq and Iran*. Oxford University Press: Oxford, GB.
Finns att ladda ner i sin helhet på: http://www.gnosis.org/library/Mandean_of_Iraq_Drower.pdf

Furseth, Repstad (2005) *Religionssociologi: -en introduktion*. Liber förlag: Stockholm

Jonas, Hans (2001), *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God & the Beginnings of Christianity*. Beacon Press: Boston, MA, USA

Geels, Wikström (2006), *Den religiösa människan : en introduktion till religionspsykologin*. Natur och Kultur: Stockholm

Gunduz, Sinasi, (1994), *The Knowledge of Life*. Oxford University Press: Oxford, GB
Film mandaeen Dahba Id Dimana, 2009

Khader, George Harbi (2005), *Mandaeans' mysteries revealed*. Fairfield: N.S.W, Australia

Larsson, Göran (2003), *Talande tro : ungdomar, religion och identitet*. Studentlitteratur: Lund

Lupieri, Edmundo (2002), *Mandaeans – The last gnostics*. William B Eerdmans Publishing Co: Grand Rapids, MI, USA

Roth, Hans Ingvar (2003), *Identitet och pluralism": en forskningsöversikt med särskild hänsyn till religionsvetenskapliga aspekter*. Linköping University Electronic Press

Ryen, Jon Olav (2006), *The Tree in the Lightworld: A Study in the Mandaean Vine Motif*. Oslo academic press

Segelberg Eric (1958), *Mašbūtā : studies in the ritual of the Mandaean baptism*. Almqvist & Wiksell: Uppsala

Simsek, Maria och Aydin, Semir (2008), *Identitet och identitetsskapande bland assyrisk/syrianska ungdomar i Södertälje*. Södertörns Högskola.

Stier, Jonas (2003) *Identitet : människans gåtfulla porträtt*. Studentlitteratur: Lund

Stier, Jonas (2004) *Kulturmöten : en introduktion till interkulturella studier*. Studentlitteratur: Lund

Svanberg, Ingvar & Westerlund, David (2008) *Religion i Sverige*. Dialogos: Stockholm

Digitala Källor

Allabolag.se, (2011), Sökord: Mandeiska

Annual Report of the United States Commission on International Religious Freedom, 2011 <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&amnesord=Mand%E9er+&sidStorlek=50&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=1>

Arabestani , Mehrdad, (2010), *The Mandaen identity challenge*, http://malaya.academia.edu/MehrdadArabestani/Papers/371369/The_Mandaeen_Identity_Challenge_from_religious_symbolism_to_secular_policies

At a Crossroads. Human Rights in Iraq eight years after the US-Led Invasion. (2011). <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&amnesord=Mand%E9er+&sidStorlek=50&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=4>

Country of origin information report. Iraq 25 March 2011. <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&amnesord=Mand%E9er+&sidStorlek=50&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=3>

Delrapport från utredningsresa till Irak oktober/november 2010. <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&amnesord=Mand%E9er+&sidStorlek=50&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=5>

Film mandaeen Dahba Id Dimana, 2009
<http://www.youtube.com/user/Mandaeenwebbtv#p/u/0/u2pRVAoczkk>

Mandeiska rådet. (2009), *Mandeiska folkets historik i miniatyr format*. <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&amnesord=Mand%E9er+&sidStorlek=50&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=14>

Robinson, Englander, (2007), *Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden*. http://findarticles.com/p/articles/mi_m0BXP/is_1_27/ai_n25011672/

Tarmida Yuhana Nashmi, (2004), *Contemporary Issues for the Mandaean Faith* http://www.mandaeenunion.org/History/EN_History_010.htm

Öpublicerade källor

Enkätundersökning bland medlemmar i mandeiska föreningar

Epostkonversation med Åke Göransson Generalsekreterare - Nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund ake.goransson@sst.a.se

Bilaga – Frågor som skickades till medlemmar i två mandeiska föreningar i Sverige

Varifrån kommer du?
Vilken stad?

Hur gammal är du? Vilket

är ditt hemspråk? Vilka

övriga språk talar du?

Kan du läsa och skriva på ditt hemspråk?

Hur ser din familjesituation ut?
Är du gift?
Har du någon familj i Sverige?
Har du någon familj kvar i hemlandet?

Vilken utbildning har du?
I hemlandet och i Sverige

Hur länge har du varit i Sverige?

Kan du beskriva vad det innebär för dig att vara mandé?

Vilka traditioner och högtider är viktiga för dig?
Varför?
Vad betyder de?

Vilken betydelse har det mandeiska dopet för dig?

Finns det andra ritualer som är viktiga för dig, om ja på vilket sätt?

Finns det några speciella regler du måste följa som mandé?

Finns det speciella äktenskaps- och matregler?

Har mandeismens heliga skrifter någon betydelse för dig och i så fall vilka och på vilket sätt?

Finns det några symboler inom mandeismen som är viktiga för dig, om ja vilka och på vilket sätt?

Finns det någon plats som är helig för dig som mandé, om ja vilken/vilka och på vilket sätt?

Hur var det att vara mandé i ditt hemland Irak/Iran/annat?

Har mandeismen någon betydelse för dig i vardagen? Hur?

Tillhör du någon speciell församling och eller mandeisk förening?
Har ni någon speciell lokal där ni träffas?
Hur ofta ses ni?

Kan du beskriva hur det är att vara mandé i Sverige?

Hur tycker du att svenskar ser på mandéer?

Finns det några problem med att vara mandé i Sverige? I så fall vilka?

Utövar du traditionerna på samma sätt i Sverige som i hemlandet?

Har du förändrat din syn på religionen sedan du kom till Sverige? Hur?